

CORAPORTUL FORMEI DE GUVERNĂMÎNT CU INSTITUȚIA ȘEFULUI STATULUI ÎN SOCIETĂȚILE CONTEMPORANE

Boris SLIPENSKI,
doctor în drept, șeful Departamentului Drept, Universitatea PERSPECTIVA-INT

SUMMARY

Currently, the effective functioning of political and legal institutions and mechanisms depends largely of the organization and proper functioning of the institution's president. At the same time, a great influence on this institution has the form of government, which is directly related to the functions and powers exercised by the president.

Article includes a study of the form of government and institution of President, in order to elucidate the mutual influence between them.

Keywords: president, form of government, democratic regime

REZUMAT

În prezent, funcționarea eficientă a instituțiilor și mecanismelor politico-juridice depinde în mare parte de organizarea corespunzătoare a funcționării instituției șefului statului. În același timp, o influență deosebită asupra acestei instituții o are forma de guvernământ, care se află în raport direct cu funcțiile și competențele pe care le îndeplinește șeful statului.

În articol se propune trasarea unei paralele între forma de guvernământ și instituția șefului statului, în vederea elucidării influenței reciproce dintre ele.

Cuvinte-cheie: șeful statului, forma de guvernământ, regim democratic

Introducere. În prezent, Republica Moldova, ca formă de guvernământ, reprezintă o republică parlamentară [1], însă în atribuțiile constituționale ale șefului statului practic nu s-a schimbat nimic comparativ cu atribuțiile pe care le deținea în republica semiprezidențială. Bineînțeles, mai devreme sau mai târziu Republica Moldova va reveni la o modificare substanțială a raporturilor care apar între șeful statului și alte autorități publice, îndeosebi parlamentul.

Actualitatea cercetării coraportului formei de guvernământ cu instituția șefului statului sporește prin însuși rolul ei extrem de important în societățile contemporane, deoarece în funcție de forma de guvernare aleasă în stat se va menține sau nu un echilibru adecvat între autoritățile care exercită suveranitatea națională.

Reieșind din valoarea teoretico-practică și din actualitatea deosebită a formei de guvernământ în noile condiții democratice, în prezentul demers științific ne propunem să trasăm o paralelă între forma de guvernământ și instituția șefului statului, în vederea eluci-

dării influenței reciproce dintre ele.

Metode aplicate și materiale utilizate. Metodele aplicate la realizarea studiului sînt: analiza, sinteza, comparația, metoda istorică etc. În calitate de suport doctrinar au servit lucrările științifice ale cercetătorilor din Republica Moldova și din România.

Rezultate obținute și discuții. În evoluția evenimentelor care s-au produs în contextul schimbărilor politice intervenite în țările Europei Centrale, de Est și de Sud-Est care s-au aflat în regim totalitar, problema funcționării eficiente a instituțiilor și mecanismelor politico-juridice pune sarcina organizării corespunzătoare a funcționării instituției șefului statului. De la stat la stat această instituție diferă prin modul de organizare, de alegere, prin funcțiile și competențele acestuia.

O influență foarte mare asupra acestei instituții o are forma de guvernământ, care se află în raport direct cu funcțiile și competențele pe care le îndeplinește șeful statului. În virtutea transformărilor politice, economice, sociale și juridice din viața societății după 1990,

s-a deschis calea spre constituirea noilor democrații, spre edificarea statelor de drept. Statele din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est care au pornit pe calea democrației au fost și sînt mereu în căutarea unui sistem eficient de guvernare și a unei instituții moderne a șefului statului.

Republica, în diferitele sale variații, este avantajoasă prin faptul că, la un anumit moment, șeful statului poate fi schimbat, astfel evitîndu-se uzurparea puterii și exercitarea ei necontrolată. Un dezavantaj este că în republici au loc lupte pentru puterea executivă, din care rezultă instabilitatea politică a instituției și frecvența crizelor politice.

Practica demonstrează că în noile democrații nu întotdeauna sînt găsite cele mai reușite modele de guvernare și uneori se încearcă implementarea unor modele superprezidențialiste, care tind spre dictatură personală a unui lider, spre un sistem de guvernare nedemocratic, prin care anumite grupări încearcă a uzurpa puterea de stat. Prin *superprezidențialism* se înțelege o aplicare deformată a regimului politic prezidențial,

care se caracterizează printr-o hipertrofiere a puterii prezidențiale, de unde provine și denumirea regimului. Acest regim funcționează, în special, în țările latino-americane și în unele țări din Africa, precum și în spațiul CSI, care au transpus regimul SUA în societatea lor diferită, subdezvoltată tehnic, predominant agrară, cu mari proprietari financiari și funciari. O astfel de guvernare este în afara oricărui control, deoarece parlamentele sînt slabe, iar șefii de state au suficiente mecanisme de influență asupra lor. Mai mult ca așft, faptul ca președinții sînt și comandanți supremi ai forțelor armate îi fac atotputernici.

O sarcină deosebit de actuală a instituțiilor politice care sînt antrenate în exercitarea puterii de stat este respectarea principiilor separării puterilor în stat, a legalității, realizarea principiilor constituționale privind apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ale cetățeanului în condițiile trecerii la economia de piață și la afirmarea proprietății private.

În literatura de specialitate există mai multe opinii privind determinarea formelor de guvernămînt. Ioan Muraru se conduce de o interpretare clasică, care pornește de la Montesquieu, clasificînd formele de guvernămînt în *monarhie* și *republică*. Marcel Prelot și Jean Boulois le clasifică în democrație, monocrație, oligarhie, forme mixte, forme specifice ale statelor socialiste. Această clasificare, bineînțeles, nu este lipsită de teamei, și în acest sens Benoit Jeanneau susține ca, în determinarea formelor de guvernămînt trebuie să ținem cont de realitatea istorică, deoarece monarhiile sînt mai mult simbolice, aristocrația aproape a dispărut, republica are o cu totul altă semnificație decît cea originală, democrația îmbracă forma sistemului reprezentativ, despotismul se înfățișează în forme

mai subtile decît tirania elementară, dictaturile sînt disimulate prin „conducerea colectivă”.

Monarhia. În literatura de specialitate se consideră ca forma clasică a instituției șefului statului a pornit sub formă de monarhie. *Monarh* înseamnă șef de stat care dispune de puterea supremă legislativă, executivă, judiciară etc. și care transmite tronul (puterea) ca moștenire urmașilor săi. Transmiterea tronului prin ereditate este o regulă generală pentru monarhii, însă există și excepții de la această regulă, deoarece în unele țări monarhii se aleg. O perioadă foarte îndelungată, în scopul menținerii supușeniei totale, se considera că puterea este divină. De exemplu, imperatorul Japoniei pînă în 1945 se considera fiul zeiței Soarelui – Amaterasu.

În literatura de specialitate există mai multe clasificări ale transmiterii puterii în diferite monarhii. Considerăm că cea mai reușită clasificare este a lui V. Circhin, care identifică mai multe sisteme de transmitere a tronului prin moștenire, cum ar fi :

- salică – tronul se transmite ca moștenire numai pe linia masculină (Belgia, Norvegia, Japonia);

- castiliană – tronul poate fi moștenit pe linie feminină în cazul în care monarhul nu are în calitate de moștenitori fii (Anglia, Danemarca, Olanda, Spania);

- austriacă – tronul putea fi moștenit pe linie feminină în cazul în care în toate generațiile dinastiei regale nu existau moștenitori bărbați;

- suedeză – în conformitate cu legea din 1980, femeile pot pretinde în condiții egale la tron ca și bărbații din dinastie (pînă la adoptarea acestei legi, în Suedia de trei ori tronul a aparținut reginelor – v. XIV, XVII, XVIII);

- musulmană – tronul este moștenit nu de o persoană aparte, ci de o înaltă familie din dinastie, care decide de sine stătător cine din

membrii familiei va ocupa tronul (Catar, Kuweit, Arabia Saudită);

- tribală – regele este considerat șef principal al tribului, iar moștenitorul este stabilit din rîndul fiilor săi de către consiliul tribului în frunte cu regina-mamă (Svaziland).

După cum putem observa, este vorba de o succesiune la putere după anumite reguli. În acest sens, sînt foarte relevante afirmațiile constituționalistului francez Charles Cadoux, care spunea: „Coroana se transmite succesorului monarhului care, în principiu, nu are altă alternativă în afara acceptării tronului” [2, p. 242]. Ereditatea a fost procedeu cel mai raspîndit în Evul Mediu și este caracteristică tuturor regimurilor monarhice.

Monarhia absolută. Franța, de exemplu, a cunoscut, odată cu centralizarea statală, un regim de monarhie absolută exprimat în cunoscutele formule: „L’etat c’est moi” („Statul sînt eu”) și „Après moi le deluge” („După mine – și potopul”). Aceste maxime înfățișau într-o formă concentrată întreaga viziune a monarhiei absolute despre personificarea puterii statului în persoana regelui și despre paseismul concepției politice care călăuzea monarhia franceză. În pofida luărilor de atitudine ale unor gînditori, oameni de înaltă cultură, care atrăgeau atenția monarhiei asupra necesității de a se reorienta în concordanță cu noile schimbări intervenite în viața socială, puterea absolută monarhică venea tot mai des în conflict cu realitățile sociale, cu cele economice, promovînd totodată un sistem care se caracteriza prin abuzuri și încălcarea libertăților cetățenești.

Ideile revoluționare promovate de filosofii iluminiști, de teoreticienii care promovau schimbări politice nu aveau să ramîna fără ecou. Jean Jacques Rousseau, exprimînd un punct de vedere comun gînditorilor timpului său, declara: „A renunța la libertatea ta înseamnă

nă a renunța la calitatea ta de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale” [3, p. 145].

Sub influența ideilor înaintate, poporul, dar și o parte a clerului și chiar a nobililor, vedea necesitatea unor schimbări radicale. Revoluția franceză a inspirat remarcabile documente de gândire politică și juridică, printre care cunoscuta *Declarație a drepturilor omului și cetățeanului* din 1789.

Regimul consular și imperial marchează centralizarea puterii și subordonarea rolului adunărilor. Beneficiind de un uriaș prestigiu, primul consul – Napoleon Bonaparte – avea să-și întărească puterea în stat, sfârșind prin a se proclama „împărat al tuturor francezilor”. Înfrângerea lui Napoleon și restabilirea monarhiei avea să ducă, pentru o scurtă perioadă, la revitalizarea practicilor „fostului regim”. Cu toate acestea, monarhia franceză restaurată prin Carta din 4 iunie 1814 avea să păstreze, totuși, o anumită imagine a fostelor libertăți, care nu mai puteau fi ignorate de poporul francez.

Ca urmare a mișcărilor politice, în Franța, în 1830, monarhia acceptă principiul „Regele domnește, dar nu guvernează”. Este vorba de o trecere de la regimul absolutist la un regim democratic, dar bazat pe recunoașterea cenzului ce fusese deja stabilit ca principiu de vot în 1814. Dacă în 1814 începeau să se întrevadă prioritățile edificării unui regim parlamentar, în 1830 acesta deja devine o realitate.

Monarhia constituțională (limitată). Acest tip de monarhie se caracterizează prin limitarea puterii monarhului prin legea fundamentală a statului, adică prin constituție, pe care monarhul nu o poate modifica. Monarhia constituțională îmbracă două forme: monarhie dualistă și monarhie parlamentară.

Monarhia dualistă înseamnă că monarhul împarte cu parlamen-

tul funcția legislativă, adică parlamentul și monarhul, din punct de vedere legal, stau pe o poziție egală [4, p. 129]. Odată cu apariția acestei forme de guvernare, apare parțial și aplicarea teoriei separațiilor puterilor în stat, deoarece puterea legislativă se împarte cu monarhul. Deși se consideră monarhie limitată, totuși monarhul poate organiza noi alegeri, poate aplica veto-ul absolut asupra legilor votate de parlament, deține dreptul de a dizolva parlamentul. De exemplu, în Iordania, după dizolvarea de către rege a parlamentului în 1975, următoarele alegeri parlamentare au avut loc tocmai în 1989.

În monarhiile limitate, guvernul poartă raspundere politică nu în fața parlamentului, ci în fața monarhului. Acesta este un instrument serios în mâna monarhului, deoarece în cazul în care parlamentul va intra în conflict cu guvernul, monarhul îl poate dizolva, demonstrând astfel, de fapt, superioritatea sa vizavi de parlament.

Monarhia parlamentară contemporană este forma de guvernare caracterizată printr-o autoritate redusă a monarhului, deoarece parlamentul formează guvernul pe baza majorității parlamentare. Aici deja principiul separării puterilor în stat se utilizează din plin, toate cele trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească) fiind separate, iar puterea legislativă se află chiar pe o treaptă superioară față de executiv sau monarh. Pentru monarhiile parlamentare este caracteristică fraza „Monarhul domnește, dar nu guvernează”. Mai mult ca atât, actele monarhului trebuie contrasemnate de unii membri ai guvernului, ceea ce înseamnă că responsabilitatea o poartă nu cel care a semnat actul, ci cel care l-a contrasemnat. De aici a apărut și renumita frază a englezilor: „Regele întotdeauna are dreptate”.

Pentru această formă de guver-

nare este caracteristic faptul că guvernul poartă responsabilitate politică (demisie) în fața parlamentului. Monarhia parlamentară exista în prezent în Anglia, Belgia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Japonia, Canada, Australia.

Unii autori se limitează la doar două forme de monarhii, cum ar fi cea constituțională și cea parlamentară [5, p. 80].

Republica. Termenul *republică* provine de la latinescul „respublica” și înseamnă un astfel de regim politic în care puterea este „un lucru public”. Deci, republica este apusul monarhiei, deoarece puterea fiind un lucru public, nu poate fi dată cuiva pe viață sau transmisă prin eriditate. Ea este exercitată de către cei cărora această putere le aparține, adică de însuși poporul care se autoguvernează prin forme și metode specifice [6, p. 84], altfel spus, deținătorii puterii exercită această putere nu în virtutea unui drept propriu (drept divin, ereditar), ci în virtutea unui mandat conferit de către corpul social [7, p. 45].

În Europa, republica ca formă de guvernare a apărut pentru prima dată în Franța, odată cu adoptarea Constituției din 1875, după două reinstaurări ale monarhiei. Alte state europene au instaurat această formă de guvernare în urma unor evenimente revoluționare (revoluții, răsturnări de putere). În literatura de specialitate se consideră că republica este o formă de guvernare mai democratică decât monarhia, iar prezidențialismul este, de regulă, o dovadă a democratismului, grație faptului că puterea suverană aparține poporului care o exercită prin intermediul unor autorități alese chiar de către el (parlament, șef de stat). Bineînțeles, această viziune este corectă, însă aici trebuie să fim foarte precauți în ceea ce privește definițiile, pentru că există și forme primare de republici, adică sub o formă general recunoscută democratică

se poate ascunde o formă de dictatură, și invers, o monarhie poate fi cu mult mai democratică decât o republică. Ca exemplu servește fosta URSS, în care toți subiecții care o constituiau se numeau "republici", iar în realitate puterea nu aparținea poporului, ci era uzurpată de către partidul comunist, care o exercita prin intermediul structurilor sale teritoriale. Acesta este și cazul lui Hitler, care a venit la putere în 1933 pe valul democrației, iar ulterior a instaurat un regim nazist de teroare.

Se înscrie în acest context și cazul „coloneilor negri”, după care, în 1967, au detronat monarhia în Grecia, dar în continuare, sub formă de republică au uzurpat puterea, instaurând dictatura. Același lucru îl putem spune și despre generalul A. Pinocet care, în 1973, a răsturnat puterea legitimă în Chile în frunte cu Salvador Allende, instaurând o dictatură militară sub formă de republică.

După felul în care se aleg organele supreme ale statului, în special șeful de stat, republica se clasifică în:

1. prezidențială,
2. semiprezidențială,
3. parlamentară,
4. regim special de adunare.

Unii autori se limitează numai la republica prezidențială și la cea parlamentară [4, p. 130]. Republica prezidențială, ca formă de guvernământ, a apărut în 1787, în Statele Unite ale Americii, instaurată prin constituție, în care se prevedea alegerea președintelui (șefului statului) prin vot universal indirect. Șeful statului în SUA este șeful puterii executive și are o dublă natură, adică exercită și funcția de șef al statului și este și șef al guvernului.

Unii autori, în cazul de față, vorbesc de o republică dualistă, făcând o paralelă între ea și monarhia dualistă. Considerăm că republica dualistă și monarhia dualistă nu au nimic în comun, deoarece în

republica prezidențială separarea puterilor este elementul principal care stă la baza relațiilor dintre autoritățile care exercită puterea, iar președintele SUA nu poate dizolva Congresul, ci invers, Congresul, în unele cazuri, poate suspenda mandatul președintelui.

În cazul de față, considerăm mai acceptabilă noțiunea de *executiv monocratic*, deoarece un organism unipersonal deține puterea reală de decizie executivă și, după cum putem observa, este pe deplin compatibil cu principiile democratice de organizare și funcționare a puterii de stat.

Vom menționa că SUA, practic, este singura țară cu un astfel de regim și care, bineînțeles, justifică caracterul reprezentativ al funcției și puterea considerabilă cu care este atribuit președintele. Regimul prezidențial – consideră Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu – constituie o formă eficientă și valabilă de organizare a puterilor ce decurg din constituție, cu condiția ca ele să fie mereu raportate la un sistem de control și de verificare a modului în care președintele își exercită prerogativele [8, p. 27].

Regimul politic al SUA se caracterizează prin trei trăsături principale:

1) alegerea șefului statului de către națiune, motiv pentru care acesta are aceeași legitimitate ca și parlamentul, ceea ce-i asigură un prestigiu egal cu cel al legislativului;

2) absența mijloacelor de presiune a unei puteri asupra celeilalte: parlamentul nu poate înlătura guvernul, iar șeful statului nu poate dizolva legislativul;

3) o strictă repartizare a funcțiilor de realizare a puterii politice între parlament și guvern, ceea ce creează o anumită independență ambelor puteri.

În acest tip de regim politic egalitatea puterilor nu se mai face prin mijloacele regimului politic

parlamentar, ci prin plasarea, din punct de vedere constituțional, a președintelui SUA pe picior de strictă egalitate cu parlamentul, datorită identității legitimității lor. Totodată, competențele lor sînt stabilite astfel încît niciuna dintre aceste puteri nu suportă influențe din partea celeilalte, dar nici nu i se supune.

Președintele exercită toate puterile executive într-un mod cu totul independent. În cadrul guvernului, care este un organ colegial, deciziile le ia numai președintele care este și șeful statului. Președintele nu este responsabil politic, ci responsabil penal în fața parlamentului în cazul pornirii procedurii de *impeachment*.

Republica semiprezidențială, ca formă de guvernare, este o derivată de la regimul prezidențial și se manifestă prin faptul că șeful statului, ales prin vot universal, execută numai funcțiile de șef de stat, iar în funcția de șef de guvern este numită, după anumite proceduri, o altă persoană. În literatura de specialitate această formă de guvernare, sau acest regim, a fost numit „semiprezidențial”, el manifestându-se printr-un executiv bicefal.

Concluzie. Problema devine deosebit de actuală în planul preocupărilor instituțiilor politice ale Republicii Moldova pentru afirmarea valorilor și standardelor europene și internaționale, pentru integrarea europeană. În acest sens, și Republica Moldova este în căutarea unui model contemporan al instituției șefului statului, care, în perioada de 24 de ani de la declararea Independenței, a suportat diferite modificări, unele dintre ele nu prea reușite.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994. În: Monitorul Oficial

al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

2. Cadoux Ch. *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Vol. 1. Paris: Cujas, 1973, 384 p.

3. Rousseau J.J. *Contractul social*. Iași: Moldova, 1996, 292 p.

4. Muraru I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: AC-TAMI, 1997, 238 p.

5. Voicu C. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a III-a. București: Sylvi, 2000, 346 p.

6. Popa V. *Drept public*. Chișinău, 1998, 460 p.

7. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Iași: Chemarea, 1993, 248 p.

8. Duculescu V., Calinoiu C., Duculescu G. *Drept constituțional comparat*. Vol. 1. București: Lumina Lex, 1999, 647 p.

LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII ÎN DREPTUL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Nicolae TERZI,
doctorand ULIM

SUMMARY

In Republic of Moldova, the right to freedom of the opinion and expression through various forms and methods demonstrates that these, by regulatory contained requirements, precisely correspond to the provisions stipulated in the international documents and develop national constitutional provisions.

Keywords: freedom of opinion; freedom of expression; right to information; freedom of the press; the media; broadcasting; interference

REZUMAT

În Republica Moldova, dreptul la libertatea opiniei și a exprimării prin diferite forme și metode, prin reglementările normative pe care le conține, corespunde întocmai prevederilor stipulate în documentele internaționale, dezvoltă normele constituționale naționale în domeniul respectiv.

Cuvinte-cheie: libertatea opiniei; libertatea exprimării; dreptul la informație; libertatea presei; mass-media; audiovizual; ingerințe

Introducere. Promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenești au depășit, în timp, limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a cursului istoric în care omenirea s-a angajat, îndeosebi după cel de-al Doilea Război Mondial, în străduința de a se pune capăt exploatării și violenței, rasismului și discriminării naționale, inegalității între oameni [16, p. 168].

Dezvoltarea drepturilor și libertăților omului a luat o deosebită amploare după crearea, în 1945, a Organizației Națiunilor Unite și adoptării de către aceasta a Declarației Universale a Drepturilor Omului. După acest document monumental, în arhitectura drepturilor și libertăților omului au apărut și alte valoroase documente internaționale care au avut efecte importante pentru sistemele de drept naționale ale statelor-membre ale ONU.

Sistemul internațional de protecție a drepturilor omului se întemeiază pe obligațiunile convenționale asumate de state. Mecanismele instituite prin voința

statelor asigură o supraveghere internațională a punerii în aplicare a obligațiilor la care statele au achiesat [17, p. 138].

În domeniul drepturilor omului se ridică problema raporturilor dintre dreptul intern și dreptul internațional. Numeroase acte acceptă în prezent primatul dreptului internațional față de legile naționale, în primul rând al reglementărilor privind drepturile omului.

Republica Moldova a aderat la un șir de documente internaționale și regionale care conțin standarde unanim recunoscute în domeniul dreptului la exprimarea liberă a opiniei, angajându-se prin reglementări constituționale să îndeplinească întocmai și cu bunăcredință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

Potrivit art. 4 din Constituția Republicii Moldova, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica